

Културни центар општине Лучани у Гучи

СТРУЧНИ СКУП

ДОМАЋИНЕ ЗДРАВ, СИ

АГЕНДА

Први дан, 13. 10. 2022.

10,30–11,00 Окупљање и регистрација

11,00–11,15 **Уводно обраћање и реч здравичара**

11,15–11,30 **Здравице као елемент НКН**

Данијела Филиповић, Центар за нематеријално културно наслеђе, Београд

11,30–11,45 **Народне здравице у записима Босне и Херцеговине**

др Јеленка Пандуревић, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци

11,45–12,00 **Обичаји здравичарења у Подгорини – традиција и савременост**

Ана Васиљевић, Народна библиотека Осечина и

Гордана Пајић, Народни музеј Ваљево

12,00–12,30 Пауза

12,30–12,45 **Реч здравичара**

12,45–13,00 **Здравица некад и данас – текст и контекст**

др Смиљана Ђорђевић Белић, Институт за књижевност и уметност, Београд

13,00–13,15 **Савремена здравица као нематеријално културно наслеђе Србије у европском контексту**

др Биљана Сикимић, Балканолошки институт САНУ, Београд

13,15–13,30 **Презентација резултата теренског истраживања „Здравица” Горње Јабланице**

Далибор Пешић, Центар за културу, Сопот

13,30 – 13,45 Дискусија

13,45 – 15,00 Ручак – Хотел Труба

15,00 – 15,15 **Реч здравичара**

15,15–15,30 **Свадбене здравице у ужичком крају**

Снежана Томић, Музеј на отвореном „Старо село” Сирогојно

15,30 – 15,45 **Здравице у Поморављу**

Тијана Пешић, Завичајни музеј Параћин

15,45–16,00 **Реч здравичара**

16,00–16,15 **Здравице у Рудничком крају**

Наташа Поломац-Петковић, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац

16,15 – 16,30 **Различите праксе наздрављања у лозничком крају и њихове комплементарности у преношењу и дијахронијском и синхронијском потврђивању заједништва**

Ана Чугуровић, Центар за културу „Вук Караџић” – Музеј Јадра, Лозница

16,30–17,00 Дискусија

17,00–17,45 **Обилазак лапидаријума у Гучи**

17,45–19,00 Слободно време

19,00 **Свечана вечера**

Други дан, 14. 10. 2022

10,00–10,15 **Здравице између традиционалног и савременог контекста**

др Милина Ивановић Баришић, Етнографски институт САНУ, Београд

10,15–10,30 **Здравице у здравље домаћиново**

Сузана Антић, Народни музеј Зајечар

10,30–10,45 **Одрживост елемента „Здравице” код деце и младих**

Ивана Ђирјаковић, Народни музеј Чачак

10,45–11,00 **Здравице на манифестацијама**

Снежана Шапоњић Ашанин, Народни музеј Чачак

11,00–11,30 **Дискусија и закључци**

12,00 **Отварање изложбе радова Удружења самоуких сликара и вајара „Драгачево ружом ограђено”, порта цркве Архангела Гаврила**

13,00–13,45 **Свечана седница посвећена Првом сабору трубача у Гучи**

13,45–14,15 **Коктел – закуска**

14,45 **Одлазак на излет – Манастир Никоље у Овчарско-кабларској клисури**

Гордана Пајић

Ана Васиљевић

Обичај напијања здравица (здравичења) у Подгорини

Традиција и савременост

О здравици

Пожелети здравље и напреак домаћину, његовим укућанима и свим добрима стоци, њивама, воћњацима, у основи је текста сваке здравице. Само здрава особа може да привређује, брани дом, оставља потомство, а за нашу традиционалну културу ово су била важна начела на којима се градила породица и шира заједница.

Потреба да се овакве жеље изговарају, веома је стара и присутна је код скоро свих словенских нараода.¹ Ова форма усменог наслеђа веома је присутна и у српском народу о чему сведочи живо наслеђе и скромна литература.

Простор Ваљевске Подгорине баштини многе елементе материјалне и духовне културе. Обичаји годишњег циклуса, а пре свега Божић и крсна слава су време и место када се здравице најчешће говоре (свечано напијају или како у Подгорини кажу „држао здравицу“). Појам здравице у овом крају односи се на „речи којима се здравица напија“.

У Ваљевској Колубари се за Божић полажајник када уђе у кућу изговара: „Колико жара толико пара, колико варница толико у кући здравља, у тору оваца, у стаји говеда, у кошници пчела....“² Божићно наздрављање се наставља током ручка и овај обичај је општераширен у и у другим крајевима.³

Здравице се изговарају у различитим приликама и веома често су сличног садржаја. Прожете су понекад духовитим садржајем, али најчешће хришћанским елементима као што се види и у наведеној здравици. О томе сведочи нешто више писане грађе о здравицама у суседном Јадру⁴ и Рађевини⁵ и видимо да су се здравице изговарале за крсну славу, Божић, свадбене и посмртне обичаје.⁶ Здравице које се изговарају за

¹ Тања Петровић, *Здравица код балканских Словена, етнолингвистички поглед*, Београд 2006.

² Драгомир Антонић, *Народни обичаји као један од интегративних елемената породице*, Ваљевска Колубара VI, Ваљево 1990.336.

³ Миле Недељковић, *Годишњи обичаји код Срба*, Београд, 1990.40.

⁴ Милан Јефтић, *Новогодишњи обичаји*, ГЕМ 27, Београд 1964.409.

⁵ Александар Ђурђев.

⁶ Опште је распрострањена здравица на нашим просторима приликом погребна: „Бог да га прости и помилује. Да му душа почивала и пребивала са Исаком и Аврамом и праведним царом Лазаром. Бог да га прости и помилује.“

крсну славу обраћају се пре свега домаћину, па у Јадру долибаша изговара седам здравица⁷ пре него што се приступи сечењу (ломи) славског колача.

Здравице се као и сви други облици усменеог наслеђа и обичаји, чији су оне често нераздвојни део, преносе се са генерације на генерацију. Начин привређивања се променио, као и потребе савременог човека, међутим, здравице су и даље саставни део многих породичних обичаја. Често се изговарају спонтано, „обичаја ради“. Међутим, у сеоским породицама где је пољопривреда примарно занимање, њихово изворно значење и даље има смисао. Забележили смо здравицу у породици Ивковић из Скадра (Осечина) коју већ три генерације наздрављају за своју крсну славу Јовањдан: „Домаћин славу славио, софру поставио око софре браћу и сестре саставио, да се сетимо Господа Бога славе високе небеске, Светога Јована наше славе, Господе Боже Свети Јоване буди нама на помоћи. Тако рекосмо, добро рекосмо, ово да рекнемо за Божића Христова рођења Божијег дана, Светог архиђаконa Стефана, Светог Василија, Нове године, Крстовдана, Богојављења, Светог Јована Христовог кума, да се њима замолимо, Господе боже буди нам на помоћи....“⁸ У овом ритму натдравља се и помињу сви велики хришћански празници до краја календарске године.

Здравице о шљиви

Шљива и шљиварство важна су тема културног наслеђа Србије, како у њеној привреди од 19. века до данас, тако и у народном стваралаштву и књижевности. За шљиву многи кажу да је синоним Србије и српског народа и белег за распознавање у свету.

Природно географски услови утицали су на живот и привређивање Подгораца.....Шљива је воће од чијег су узгоја, прераде и промета људи на овим просторима од 19. века у великој мери обезбеђивали егзистенцију. У народу се говорило: „Кад има шљива, има свега“. Сеоско домаћинство без једног дрвета шљиве сматра се код нас сиромашним. Насупрот томе, богатство и племенитост српског домаћина у Подгорини од давнина мери се бројем стабала и количином ракије у бурадима.

Шљива је и данас важна у животу Подгораца. Управо због тога народ јој се обраћа на свечан, побожан начин и напија јој здравицу. Важно место за афирмацију ових здравица је манифестација *Сајам шљива*, који се организује у Осечини 17 година. Сајам слави шљиву и представља значајну привредно-туристичку и културно-забавну манифестацију У оквиру које се при Народној библиотеци Осечина одржава и такмичење у говорењу

⁷ Милан Јефтић, исто, „прву за сретан почетак, другу за љубав дугу, трећу за свете Тројице, четврта добродошлица, пета за благодот Христа, шеста за свету Петку и седма за колача и ломача.“

⁸ Здравницу је записао Милан Ивковић (1935-1998), њега је наследио син, а сада је на слави говори унук Јеврем Ивковић.

здравица посвећених шљиви. Има за циљ да чува, негује и подстиче усмено беседништво и обогаћује културни програм у току Сајма шљива.

Програм казивања здравица има такмичарски карактер и већ девет година организује се такмичење здравичара. До сада је своје здравице говорило преко 150 учесника од којих је 33 здравице награђено. Стручни жири који чине стручњаци из области књижевности, етнологије и свештеник, сваке године оцењују здравичаре и прогласе најбоље. На манифестацији своје здравице говоре старији, али и млађи здравичари, а сваке године све је више и жена које говоре своје здравице. На свечаном отварању *Сајма шљива* и свим важнијим програмима на нивоу општине говори се здравица која је победила претходне године.

Полазећи од тога да се здравице обраћају различитим актерима неког догађаја и имају одређене устаљене елементе, приступићемо анализи нових здравица.

Тема здравица које су део такмичења је шљива и производи од шљиве. Пропозицијама је дефинисано да се здравица се говори пред жиријерм напамет, без музичке пратње и може трајати највише пет минута. Здравлица не сме бити: политички обојена, раније публикована у било којој форми, нити говорена на неком ранијем такмичењу.

Заједничка особина свих здравица је поштовање према домаћину и гостима, у спором ритму и свечарском тону пуном оптимизма, исказују дивљење према Богу и шљиви. Здравичар, онај који држи здравицу, у којој је опште место изражавање најбољих жеља за здравље, срећу, дуг живот, сваки напредак и благостање домаћина, пријатеља родбине и самих гостију.

*Нек ти роди нек се плави
Да сте вазда прави, здрави
Па сушили, кували, пекли,
Дао Бог, милионе стекли.⁹*

Здравице о шљиви увек су богате, накићене, глагољиве, раскошне у речи и мисли, у изразу и досетки, у поруци и жељи, у надању и опомени.

*Шљиво плава, од тебе,
често боли глава! (Јелица Зељић)*

*Сорти шљива пуно има,
А овде се свака прима...
Наздравимо на шта буде,
Шљиви хвала, нас нек' куде! (Драган Савић)*

Песничке слике које се равијају из мотива шљиве крећу се у распону од шљиве као чувара традиције до шљиве и производа од ње као узрочника непреспаваних ноћи,

⁹ Петар Петровић, Лозница, 2015.

заноса па чак и страдања. Шљива се развија као симбол верности, лепоте, среће, врлине, снаге и плодноти.

*Воћко драга од Бога дата, вреднија си и од злата.
Војску си прехранила, децу одгајила.
Јутрима те роса умивала, вила те кишом поливала.¹⁰*

Обредни предмети, који су заступљени готово у свакој здравици су: чаша, ракија, крст, хлеб...

*Још дижем ову чашу,
за традицију нашу,
уз ракију се рађа,
весели, тугује, болује.*

*Дижем чашу,
за сву децу нашу,
живи, здрави били
и често нам у воћнаке долазили!
Живели, живели народе мој!¹¹*

У здравицама о шљиви има помена берићета, а он се испољава као род у изобиљу,

*Трпезе вам
берићет красио
долибаша честит био!*

*Дођох Вам у госте из чачанског краја
из постојбине лепотице, родне, ране...
Обрех се у лепоти осечинског раја
да наздравим за претке, покољења,
берићет, шљивике плаве, благодарне.¹²*

или модел "близнити", множити се, да се увећа и род и пород

*Зато живи, плоди се и множи
Нек се земља попут неба плави¹³*

Дај нам Боже да се синови ижене и ћерке удају,

¹⁰ Катарина Крсмановић Осечина, 2016.

¹¹ Јелица Зелјић, Осечина, 2016. године.

¹² Катарина Јевтић, (професор разредне наставе), 2015, Коњевићи, Чачак

¹³ Велибор Маријановић, Ваљево, 2015.

Да имају рода и порода, да им се деца роде¹⁴

У здравицама, шљива је представљена кроз поетске слике, описе и поређења: краљица лепотица, диво, принцезо, невесто, боје неба, српска дика, прекрасна лепотица, харамбаша, подгорски знак.

*Здрава била лепотице,
Српских села узданице.
Плаво благо наше баште,
покретачу лепе маште.*

Појам простора у здравицама о шљиви дефинисан је од већег ка мањем. Најпре се помиње Србија, потом Подгорина, Осечина, њива па двориште и на крају, у центру је кућа.

*Здрава да си ми Подгорино и Подгорци
Дринске дивизије дични потомци
Здрави да сте ми, родна вам њима
Ал` најпре нека вам роди шљива.¹⁵*

Појам времена дефинисан је као добар тренутак – добри час да се изрекне здравица.

*Помози Боже мени грешном створу
Да подигнем здравицу шљиви
Да наздравим краљици плавој
Да нам рађа и дуго живи¹⁶*

Појам место, нпр. "И догодине се састајали" исказује жељу да Сајам шљива буде место сусрета, сваке године.

*Здрави били наши мили
Што дајете значај шљиви!
Што сте Сајам посетили
И за здравље наздравили
Победимо оно што нас брине,
Видимо се срећно догодине!*

17

Кроз неколико здравица провучена је читава лепеза сорти шљива –њивова обележја или нека својства.

¹⁴ Мика Севић, село Царина, 2019

¹⁵ Петар Петровић, Лозница 2015. године.

¹⁶ Зоран Нинић, Осечина, 2017.

¹⁷ Дивна Ивановић, Осечина, 2021.

НЕКА ТИ РОДИ ШЉИВА РАНКА
ПОЖЕГАЧА ИЛ ЧАЧАНКА
ШТА ГОД ДА СИ ПОСАДИО
БОГ ТЕ ДОБРИМ НАГРАДИО
А ИМАМО ИХ ДОБРИ БОЖЕ
ТО САМО СРБИН СМИСЛИТИ МОЖЕ
ВАЉЕВКЕ, ТРНОШЉИВЕ,
ДРЕНОВКЕ, ЦРНОШЉИВЕ,
ИЛИЊАЧА, МОРАВКА,
ПАПРАЧАНКА, МАЦАРКА,
ДЕБЕЉАЧА, БИСТРИЦА,
ТРНОВАЧА, ПИСКАВАЦ, СИТНИЦА,
ЈАКЉАНКА, ДАРОСАВКА,
ДРАГАЧЕВКА, ПОШАРКА,
ЧИТЛОВКА, МИРИСАВКА,
ОКРУГЛИЦА, ПЛАВИЦА,
ПЕТРОВКА, ЦЕПАЧА, КАЛАНКА
ГЛОБУША, ТИМОЧАНКА И...ИМА
ИМА ИХ ЈОШ ДОБРИ БОЖЕ
И ЈОШ СЕ МНОЖЕ....
ЛЕПОТИЦЕ, РАНЕ, РОДНЕ,
МЕДНЕ, ПЛАВЕ БЕЛЕ, ПЛОДНЕ
БЕЛОШЉИВЕ, ШАРОШЉИВЕ,
ЦРВЕЊАЧЕ, РАНОШЉИВЕ
ШЕЋЕРЛИЈА, ШЉИВКА РАНКА
РАНОВАЧА, САЛАШАРКА..И

И КО БИ ГА ЈОШТЕ ЗНАО
БОГ МУ ДОБРУ СРЕЋУ ДАО
А ЈА ТИ ЕВО ПОДГОРИНО
БЛАГОСИЉАМ СВАКУ ФИНО¹⁸

Кроз ове здравице сагледава се однос човека чврсто сраслог за земљу, за шљиву. Увек се полази од сељака, тежака – онога који сдтвара основну егзистенцију са својих десет прстију и у зноју лица свог.

*У твоју част караљице воћа
звала се ти чачанка, стенлеј или мацарка,
подижем здравицу ову
у име свих српских сељака
сељачка рука те сади и негује,
да цветаш и рађаш плодове плаве
од плодова твојих ракију прави
и кад год наздравља скида шајкачу са главе¹⁹*

¹⁸ Петар Петровић, Лозница, 2015.

¹⁹ Зоран Нинић, Осечина, 2017.

Здравице су кратке, сажете, стиховане творевине, имају прилично утврђен садржај, зависан од намене, али начин изражавања није строго ограничен. Здравнице уз ракију у српској народној традицији изникле су из човекове свакодневице

Сва битна славља наш човек је прослављао уз ракију. А где је била ракија, ту је здравица сама клизила са усана. Некада су људи скидали капу и крстили се пре него што попију чашу ракије.